

"OILA VA GENDER" ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

xalqaro ilmiy jurnali

*Society, Gender and Family in
Central Asia*
international academic peer reviewed journal

*Общество, гендер и семья в
Центральной Азии*
международный научный рецензируемый журнал

2024/4 (13)

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining
2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli "Ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan
o'tkazilganligi to'g'risida guvohnoma"si olingan.

*Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya
komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy
nashrlar RO'YXATI (2019)ga pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo'yicha
doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun ilmiy maqolalar e'lon qilinishi mumkin
bo'lgan jurnal sifatida ro'yxatga olingan.*

DOI: 26739/2118-9998

ISSN 2049-3630

TOSHKENT

TAHRIR HAY'ATI RAISI:

EGAMBERDIYEVA Nodira Melibayevna (*Bosh muharrir*) – *pedagogika fanlari doktori, professor.*

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:

NARBAYEVA Tanzila Kamalovna – *sotsiologiya fanlari doktori, professor.*

SAIDOVA Galina Karimovna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*

SHOUMAROV G'ayrat Baxramovich – *psixologiya fanlari doktori, professor.*

ABDURAMANOV Xamid Xudaybergenovich (*Bosh muharrir o'rinbosari*) – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*

BEKMURADOV Adham Sharipovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*

MA'RUFOVA Gulnora Mahmudovna – *Oliy Majlis Senatining Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi a'zosi, senator.*

MUSURMANOVA Aynisa Musurmanovna – *pedagogika fanlari doktori, professor.*

RAHIMOVA Nigina Xayrullayevna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*

SAIDOV Akmal Xolmatovich – *yuridik fanlari doktori, professor.*

YAKUBJANOVA Dilobar Batirovna – *pedagogika fanlari doktori, dotsent.*

TASHMUXAMEDOVA Diloram Gafurjanovna – *tibbiyot fanlari nomzodi.*

ZOXIDOV Azamat Azamjonovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*

ZIYAYEV Azamad Xamidovich – *tarix fanlari doktori, professor.*

ABDUSAMATOV Xasanboy Usmonjon o'g'li – *psixologiya fanlari doktori.*

TO'RAQULOV Ulug'bek Xolbutayevich – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Эгамбердиева Нодира Мелибаевна (*Главный редактор*) – *доктор педагогических наук, профессор.*

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Нарбаева Танзила Камаловна – *доктор социологических наук, профессор.*

Сандова Галина Каримовна – *доктор экономических наук, профессор.*

Шоумаров Гайрат Бахрамович – *доктор психологических наук, профессор.*

Абдураманов Хамид Худайbergenovich (*Заместитель главного редактора*) – *доктор экономических наук, профессор.*

Бекмуратов Адхам Шарипович – *доктор экономических наук, профессор.*

Маъруфова Гулнора Махмудовна – *сенатор, член Комитета Сената Олий Мажлиси по вопросам женщин и гендерного равенства.*

Мусурманова Айниса Мусурмановна – *доктор педагогических наук, профессор.*

Рахимова Нигина Хайруллаевна – *доктор экономических наук, профессор.*

Сандов Акмал Холматович – *доктор юридических наук, профессор.*

Якубжанова Дилобар Батировна – *доктор педагогических наук, доцент.*

Ташмухамедова Дилорам Гафуржановна – *кандидат медицинских наук.*

Зохилов Азамат Азамjonovich – *доктор экономических наук, профессор.*

Зияев Азамат Хамидович – *доктор исторических наук, профессор.*

Абдусаматов Хасанбой Усмонjon угли – *доктор психологических наук.*

Туракулов Улугбек Холбутаевич – *доктор философии педагогических наук (PhD)*

THE CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD:

Egamberdiyeva Nodira Melibayevna
(*Editor-in-Chief*) – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*

MEMBERS OF THE EDITING BOARD:

Narbayeva Tanzila Kamalovna – *Doctor of Sociological sciences, Professor.*

Saidova Galina Karimovna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*

Shoumarov Ghayrat Bakhramovich – *Doctor of Psychological sciences, Professor.*

Abduramanov Khamid Khudaybergenovich (*Deputy Editor-in-Chief*) – *Doctor of Economic sciences, Professor.*

Bekmuradov Adkham Sharipovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*

Marufova Gulnora Makhmudovna – *Senator, Member of the Senate Committee of the Oliy Majlis on Women and Gender Equality.*

Musurmanova Aynisa Musurmanovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*

Rakhimova Nigina Khayrullayevna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*

Saidov Akmal Kholmatovich – *Doctor of Juridical sciences, Professor.*

Yakubjanova Dilobar Batirovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Associate Professor.*

Tashmukhammedova Diloram Ghafurjanovna – *Candidate of Medical sciences.*

Zokhidov Azamat Azamjonovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*

Ziyayev Azamad Khamidovich – *Doctor of Historical sciences, Professor.*

Abdusamatov Khasanboy Usmonjon ugli – *Doctor of Psychological Sciences.*

Torakulov Ulugbek Holbutayevich – *Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)*

XALQARO TAHRIR HAY'ATI:

Doktor Rashmini Koparkar,
Rossiya va Markaziy Osiyoni o'rganish markazi dotsenti
Xalqaro tadqiqotlar maktabi,
Javoharlal Neru universiteti,
Nyu-Dehli, Hindiston

Artamonova Yekaterina Iosifovna,
Chelyabinsk davlat madaniyat instituti,
pedagogika fanlari doktori, professor

Doktor Priti Kesavan,
Texnologiya fakulteti boshlig'i,
London biznes va moliya maktabi,
Singapur

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Доктор Рашмини Копаркар,
Доцент Центра исследований России и Центральной Азии,
Школа международных исследований,
Университет Джавахарлала Неру,
Нью-Дели, Индия

Артамонова Екатерина Иосифовна,
Челябинский государственный институт культуры,
доктор педагогических наук,
профессор

Доктор Прити Кесаван,
Руководитель Технологического факультета
Лондонская школа бизнеса и финансов, Сингапур

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Dr. Rashmini Koparkar
Assistant Professor
Centre for Russian and Central Asian Studies
School of International Studies
Jawaharlal Nehru University
New Delhi, India

Artamonova Yekaterina Iosifovna
Chelyabinsk State Institute of Culture
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor

Dr. Preethi Kesavan
Head, School of Technology
London School of Business and Finance, Singapore

SOTSILOGIYA

Zaitov E.X. O'zbekistonda mahalla institutining mustaqillik yillaridagi rivojlanishi.....	4
Imomnazarov H.I. Yosh oilalarda ijtimoiy munosabatlar: muammolar va ularning yechimi	9
Usmonova R.M. Xotin-qizlarning norasmiy bandligini ijtimoiy jihatdan tadqiq etishdagi ilmiy yondashuvlar	15
Abdiraimova Sh.A. Uzoq umr ko'ruvchilarga xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish yo'nalishlari	22

OILA VA JAMIYAT

Saydivaliyeva X.X. "Ayollar huquqlari" va "gender tengligi" tushunchalari: o'zaro munosabat va farqlar.....	29
Abdullaxo'jayev A. Ibrat matbaachiligining vujudga kelishi va jadid g'oyalarining yoyilishidagi ahamiyati.....	37
Xolmuratova M.M. O'smirlarning pulga bo'lgan munosabatida jamiyatning ijtimoiy-psixologik ta'siri.....	45
Hashimova G.I. Harbiy xizmatchilarning ijtimoiy-huquqiy himoya qilishning faol shakllari va ijtimoiy-huquqiy himoyasi tizimi.....	50
Sattarova Sh.Q. Pedagoglar faoliyatida pozitiv fikrlashning ilmiy-nazariy asoslari	55

PSIXOLOGIYA

Mahkamova D.B. Xotin-qizlar professional ijtimoiy moslashuvining psixologik aspektlari.....	60
Ishonkulova N.I. Oilaviy munosabatlarda destruktiv nizolar namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari	68
Askarova G. Development of coping behavior	73
Nazarova M.Y. Zo'ravonlikka uchragan ayollarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.....	77
Jumabekov Z.X. G'arb faylasuflari qarashlarida hasad muammosining o'rganilganlik holati.....	83
Sadullayeva J.I. Tadqiqotlarda ayollar migratsiyasining oilaviy munosabatlarga ta'siri o'rganilganligi.....	90

PEDAGOGIKA

Mavlonov B.B. O'smirlarning hushyorlik va ogohlik fazilatlarini rivojlantirishda oiladagi tarbiya usullarining o'rni.....	94
Nomozova O'A. Oilada er va xotin nutqidagi gender jihatlarining oilaviy munosabatlarga ta'siri	100
Qurbonova B.N. Mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning ijodkorligini shakllantirish	105
Axmedova D.X. Interfaol ta'lim jarayonida rag'batlantirishning gender yondashuvi va uning o'ziga xos xususiyatlari.....	111
Yakubov O.T. Farzand tarbiyasida ota-onaning asosiy vazifalari va funksiyalari	119

ILMIY YANGILIKLAR VA TAHLILLAR

Abdulazizova N.B. Ayollarning pensiya ta'minoti masalasini yechish yo'llari: ilg'or tajriba va zamonaviy tendensiyalar.....	124
--	-----

Sadullayeva Jamilaxon Ibodilla qizi,

Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti

mustaqil tadqiqotchi

TADQIQOTLARDA AYOLLAR MIGRATSIYASINING OILAVIY MUNOSABATLARGA TA'SIRI O'RGANILGANLIGI

Annotatsiya. Ushbu maqolada ayollar migratsiyasining oilaviy muhitga, er-xotin munosabatlariga ijtimoiy-psixologik ta'siri yoritilgan tadqiqotlar tahlili keltirilgan. Shuningdek, ayollar migratsiyasi tufayli ortda qoldirilgan farzandlarning ruhiyatida yuzaga kelayotgan psixologik o'zgarishlar yoritilgan.

Tayanch so'zlar: migratsiya, ayollar migratsiyasi, oilaviy munosabatlar, farzandlardagi ruhiy o'zgarishlar, er-xotin munosabatlari

Annotation. This article presents an analysis of studies that have studied the socio-psychological impact of women's migration on the family environment and marital relations. It also highlights the psychological changes that occur in children left behind as a result of women's migration for the purpose of work.

Key words: migration, women's migration, family relations, psychological changes in children, marital relations

Аннотация. В статье представлен анализ исследований социально-психологического влияния женской миграции на семейную среду и супружеские отношения, а также освещены психологические изменения, происходящие у детей, оставшихся в результате женской миграции в поисках работы.

Ключевые слова: миграция, женская миграция, семейные отношения, духовные изменения детей, супружеские отношения.

Kirish. Migratsiya ko'p asrlardan buyon shakllanib kelayotgan jarayon bo'lib, bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlarning keng qamrovli rivojlanishi natijasida "chegaralarning yo'qolib borishi" kuzatilmoqda. XXI asrda migratsiyaning rivojlanishi har qachongidan tez o'sish ko'rsatkichlariga ega bo'lib bormoqda. Jahonda migratsiyaning yo'nalishlari, shakllari o'zgarib, keng qamrovli xususiyat kasb etmoqda. Jumladan, ayollar migratsiyasi erkaklar migratsiyasi bilan teng raqamlarni tashkil etayotganini statistik ma'lumotlardan ko'rish mumkin. Ayollar migratsiyasining sabablari ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, geografik jihatlar bilan bir qatorda bugungi kunda psixologik, pedagogik va boshqa yo'nalishlarni ham qamrab olmoqda¹.

¹ Women's Health In the North. (2022). Unpacking the Determinants: Migrant and Refugee Women's Mental Health. https://www.whin.org.au/wp-content/uploads/sites/2/2022/11/mental-health-report_PDF.pdf

Ayollar migratsiyasi – bu nafaqat shaxsiy, balki jamiyat darajasida ham katta ahamiyatga ega bo'lgan masala. Ayollar ko'pincha oilaviy va iqtisodiy sabablar bilan migratsiya qilishadi. Biroq migratsiyaning ayollarga bo'lgan psixologik va ijtimoiy ta'sirlarini tahlil qilish, ularning oiladagi roli, psixologik holati va jamiyatdagi o'rni qanday o'zgarishini o'rganish muhimdir.

Maqsad va uni asoslash. Migratsiya jarayoni-ning yo'nalishlari qanday bo'lishidan qat'i nazar, u jamiyat, oila, inson hayotida tub burilishlar, chuqur o'zgarishlar yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Jumladan, mehnat migratsiyasi natijasida oilalar o'zini mehnat bandligi bilan ta'minlaydi, iqtisodiy sharoitini yaxshilab oladi. Bu mamlakatlar orasida chet-el valyutalarini ayirboshlashi, mamlakat ichidagi iqtisodiy munosabatlar takomillashib borishi, mamlakatlarning ichki va tashqi dunyo bilan aloqasi kengayib, iqtisodiy barqarorlik ortishiga sa-

bab bo'ladi. Shu bilan bir qatorda, ko'plab ijtimoiy-psixologik muammolarga zamin yaratadi. Jumladan,

- oilaviy munosabatlar tizimida; avlodlararo jonli muloqot uzilishi, er-xotin munosabatida psixo-emotsional buzilishlar; ishonchsizlik, ajralishlar, xiyonat, depressiya;

- xiyonat, ota-ona va farzand munosabatlaridagi muammolar. Bunda uzoq vaqt ota-ona mehrini, g'axo'rlikini his qilmaslik bolada hissiy-irodaviy sohasi, shaxslararo munosabatlarda muammolar yuzaga kelishiga sabab bo'ladi;

- ota-onalarining har ikkisi yoki birining uzoqdaligi bolada aybdorlik hissi shakllanishiga sabab bo'ladi. Xavotir, o'qish jarayoniga sovuqqon munosabat shakllanishiga olib keladi.

- oilada onaning migratsiyaga ketishi, ayniqsa, qizlar hayotida muhim rolga ega bo'lgani sababli ma'naviy, axloqiy va ruhiy holatida salbiy o'zgarishlar shakllanishiga olib keluvchi omil vazifasini bajaradi.

2018-yil dekabr oyida UNICEF Yevropa Ittifoqi tomonidan moliyalashtiriladigan "Janubi-Sharqiy, Janubiy va Markaziy Osiyoda migratsiyadan jabrlangan bolalarni himoya qilish" mintaqalararo yirik loyihasi bilan hamkorlikda "Migratsiyaning O'zbekiston bolalariga ta'siri" mavzusida tadqiqot o'tkazishni boshladi. Mamlakat (shahar, qishloq joylari): Buxoro, Farg'ona, Xorazm va Surxondaryoda ko'p o'lchovli kontekstdagi o'zgarishlarni ko'rib chiqib, mehnat migratsiyasi orqada qolgan bolalarning umumiy rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini o'rgangan. Tadqiqotda ayollar va erkaklar migratsiyasining oilaga ta'sirini tushunish va ota-onalardan biri yoki ikkalasining uzoq vaqt yo'qligi ta'lim darajasi pasayishiga, rivojlanish pasayishiga va orqada qolgan bolalarning ruhiy-ijtimoiy farovonligi pasayishiga olib kelishi mumkinligini aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra migratsiya natijasida ortda qolgan oila ma'lum muddat moddiy barqarorlikka erishishi mumkin: oziq-ovqat, tibbiy salomatlik uchun vositalar, to'y-marosim o'tkazish kabi. Ammo migratsiyaning eng katta salbiy ta'siri bu oiladagi farzandlar tomonidan his qilinadi. Birinchi navbatda, bolalar ishonib qoldirilgan vasiylar bilan kelishmovchiliklar natijasida bolalarda vasiylar almashinuvi yoki bolalarga nisbatan zo'ravonlik holatlari kuzatilishi mumkin.

Bolalarning psixologik holatiga ta'siri. Uy sharoitida qanday bo'lishidan qat'i nazar, ko'pchilik bolalar ota-onalari yo'qligida ularni sog'inadilar. Shu bois ota-onalar migratsiyasi bolalarning hissiy farovonligiga ham katta ta'sir o'tkazishi aniqlandi. Bolalar ota-onasiz yashaganda, ularning ko'pchiligining kayfiyati yomonlashgani,

jahldorlik, tushkunlikka berilish holatlari aniqlandi. Shuningdek, ota-ona yo'qligi davomiyligi oshishi bilan hissiy farovonlik pasayishi aniqlangan. Bolalar ota-onasini sog'inganda, ularda stress darajasi yuqori bo'lishi, kayfiyati pasayishi va xatti-harakatlarda tajovuzkorlik oshishi ma'lum bo'ldi. Bu esa o'z navbatida, bolalarning psixologik farovonligiga salbiy ta'sir qilishi isbotlangan.

Tadqiqotda quyidagi tavsiyalar ishlab chiqilgan:

- O'zbekiston hukumati ayollar migratsiyasining ayollar va bolalar uchun ko'lami hamda oqibatlarini tushunishda ko'proq milliy keng ko'limli tadqiqotlarni moliyalashtirishni rag'batlantirish. Masalan, qarindoshlar, muassasa, vasiylar tarbiyasida qoldirilgan bolalar va migratsiyadan jabrlangan, zo'ravonlik qurboni bo'lgan bolalarga va ayollarga alohida e'tibor qaratish lozim;

- viloyatlar bo'ylab 0 yoshdan 6 yoshgacha bo'lgan bolalarni maktabgacha ta'lim muassasalari bilan qamrab olishni yaxshilash, onalar bandligini oshirish orqali oilaviy turmush tarzini barqarorlashtirish kabi muommolar uchun yechimlar keltirilgan².

M.S. Latipova ham o'z tadqiqot ishida "Mehnat migrantlari oilalarida voyaga yetayotgan farzandlarning psixologik rivojlanish xususiyatlari"ni o'rgandi. Tadqiqotda jami 722 nafar o'smir yoshdagi sinaluvchilar qatnashgan bo'lib, izlanishlar xulosalariga ko'ra migrant oilalardagi o'smirlar boshqa migrant bo'lmagan oiladagi o'smirlarga nisbatan yuqori darajadagi impulsivlik bilan ajralib turishi aniqlangan. Shu bilan bir qatorda, migrant o'smirlar ko'pincha o'z harakatlari haqida chuqur o'ylay olmaydilar va ma'lum bir vaziyatga tezroq, to'g'ridan to'g'ri munosabatda bo'lishar ekan:

- ota-onalaridan uzoqda ekanligi, ular bilan doimiy muloqot mavjud emasligi migrant oila farzandlarida guruhlarda muvaffaqiyatli muloqot qilishga doim ham moyil bo'lmaslik, jamoada ishlashni doim ham yaxshi ko'rmaslik, mustaqil ishlashni afzal ko'rish, muloqotda bo'lmaslik, tanishish va ijtimoiy aloqalarni saqlab qolishda cheklanishlarga intilish istagi mavjudligi aniqlandi;

- ota-onasining chet-davlatda ishlashiga sabab sifatida farzand o'zini aybdor hisoblashi natijasida bolaning psixikasida o'zidan nafratlanish, doimiy ichki aybdorlik hissi hosil bo'lishi aniqlangan;

- oilaviy hayotda xavotir bo'yicha hissi baland ko'rsatkich qayd etilib, migrant oila farzandlarida oilaning ertangi kunidan, ota-onasining ahvolidan, sog'ligidan hamda moddiy ta'minlanganlikning

² Full research report on "The impact of migration on children in Uzbekistan", UNICEF (2019) <https://www.unicef.org/uzbekistan/media/2936/file/Effects-of-migration-on-children-of-Uzbekistan-EN.pdf>

dinamik sur'atda kechish yoki kechmasligidan xavotirlanish vaziyatli hamda shaxsiy xavotir o'chog'i alanga olishiga olib kelishi tadqiqot xulosalarida keltirib o'tilgan³.

M.Bo'riyeva 2023-yilda migratsiyaning er-xotin emotsional munosabatlariga ta'sirini o'rgandi. Tadqiqot Surxondaryo, Samarqand va Farg'ona viloyatlaridagi migrant er va xotinlarda o'tkazilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, migrant oilalarda nikohdan qoniqish darajasi migrant bo'lmagan oilalarga nisbatan past ekanligi aniqlangan. Shuningdek, oilada er mehnat migrant bo'lishi ayolning vazifalari ikki hissa oshishiga sabab bo'lar ekan. Bu, o'z navbatida, psixologik zo'riqishga olib kelishi bilan bir qatorda o'zaro hurmat, bir-birini tushunish omillari pasayishiga ham sabab bo'lishi aniqlangan. Migratsiya muddati ortgani sayin qo'rquv, vahima, o'ziga ishonchsizlik ortib borishi va bu holat oilaviy nizolarga sabab bo'lishi tadqiqotda o'z isbotini topgan. Turmush muddati ortishi an'anaviy oilalarda sevgi, ishonch, o'zaro hurmat tuyg'ularini kuchaytirsam, migrant oilalarda, aksincha, jismoniy va ruhiy sog'likka hamda oilaviy munosabatlarga putur yetishiga sabab bo'lishi aniqlandi⁴.

Bugungi kunda ayollarda moddiy qadriyatlarni ustun qo'yish har qachongidan ham kuchaymoqda, hatto jonidan aziz farzandlarini qarindoshlar qarmog'iga qoldirib, migratsiyaga ketish oddiy holga aylanib ulgurdi. Migratsiya farzandlar kelajagi uchun qilingan harakat bo'lishi mumkin. Ammo farzand psixikasi uchun ota-onasidan uzoqlashish haqiqiy fojiaiy travma bo'lib qolishini unutmaslik kerak

Migratsiya bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar, adabiyotlar "migrant oila" xususiyatlarini hamon to'liq ochib bera olgani yo'q. Chunki oila haqida umumiy tushunchalarimizda birga yashaydigan oila a'zolaridan yoki qarindoshlardan tashkil topgan "birlik"ni tushunamiz. Migratsiya jarayoni esa bu qarashlarni tubdan o'zgartirib yuboradi. Oilani birga ushlab turuvchi bog'liqliklarga esa pul o'tkazmalari sifatida iqtisodiy jihatdan baho berilib qolishi ham bugungi kunda kuzatilmoqda. Mehnat migratsiyasi ishtirokchisi bo'lgan ayol yoki erkak migratsiya jarayonida boshqa oila qurish hollari tadqiqotlarda kuzatilmoqda.

³ Saipova M.L. Mehnat migrantlari oilalarida voyaga yetayotgan farzandlarning psixologik rivojlanish xususiyatlari Avtoref. diss. ... psixol. fan. dok. – T., 2022. – B. 30-32.

⁴ Bo'riyeva M. Migrant oilalarda er-xotin emotsional munosabatlarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. Psixol. fan. nomz. ... diss. – T., 2024. – B. 100-115.

Ayollar migratsiyasining oilaviy rollarga ta'sirini o'rgangan X.Zlotnikni fikricha, migrant ayollar har qanday sharoitda va har qanday rivojlangan davlatda muommolarga duch kelishmoqda. Ayollar o'z farzandlarini qoldirib bo'lsa-da, chet-elga uzoq vaqt ishlashga ketishmoqda. Ular ortga qaytib, hammasini oldingidek davom ettirishni xohlashadi, ammo o'z oilasini ham saqlab qola olmaslik holatlari ko'plab uchrayotgani hamda oila kelajagi, ayniqsa, axloqiy-ma'naviy hayot inqiroziga olib kelish xavfi ortishiga sabab bo'ladi. Tadqiqotlarda ayollar migratsiyasining jismoniy, iqtisodiy, huquqiy taraflari ko'p o'rganilgan. Bugungi kunda psixologik, hissiy qiyinchiliklar mavjud bo'lgan oilalarda rollar almashinuvini atroflicha o'rganish taqozo etilmoqda.⁵

L.B.Shneyder olib borgan tadqiqot ishi natijasiga ko'ra uzoq muddat birga yashamaydigan oilalarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarida salbiy o'zgarishlar paydo bo'lishi kuzatilgan. Oila ichidagi ajrashishlar, xiyonat, farzandlarga befarqlik, farzandlar tarbiyasidagi buzilishlar aynan uzoq muddat birga yashamaydigan oilalarda yuzaga kelishini ta'kidlab o'tgan.

Jumladan, erning uzoq muddatga ishga ketishi ayol uchun juda katta muammolarni yuzaga keltiradi. Ilgari erkak tomonidan oila ichida bajariladigan ishlar bir vaqtning o'zida ayolning zimmasiga qolgan. Hissiy zo'riqishlar, stress va asabiylik yuzaga kelgan. Bu esa turli ijtimoiy, psixologik, tibbiy muammolarni keltirib chiqargan.

A.V.Dmitriyeva tomonidan migratsiya nizolarining ijtimoiy-psixologik muammolari o'rganilgan. Migrant oilalarda nizolar turli xil ko'rinishlarga ega bo'lib, rivojlanish dinamikasi yangilanib bormoqda.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi.

Migrant oilalar muammolarini o'rgangan olimlardan yana biri O.Shevchenko o'z tadqiqotlarida transmilliy oilalarni o'rganishga e'tibor qaratgan. Tadqiqot davomida "transmilliy oila", "transmilliy ota-onalik", "transmilliy otalik", "transmilliy onalik" kabi tushunchalarga aniqlik kiritilgan. Transmilliy oila deganda, ota-onalari yoki bolalari turli mamlakatlarda istiqomat qilayotgan, zamonaviy aloqa vositalari orqali muvaffaqiyatli saqlanib turadigan oilalar tushuniladi. Transmilliy ota-onalik esa mehnat migranti sifatida ota-ona boshqa davlatda bo'lib, farzandlari boshqa hududda istiqomat qilib, ularni moddiy jihatdan ta'minlab turish bilan kifoyalanadigan oilalar hisoblanadi. Transmilliy

⁵ Zlotnik X. migration and the family: the female perspective // Asian and pacific migration journal. 2015 <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12320101/>

oilalarda farzandlar ota-onalardan o'rnak olish imkoniyatlaridan mahrum bo'ladi. Ularda ota-ona va bolalar birgalikda yashaydigan yadroviy oila modeli shakllanmaydi. Bunday oilalarda eng ko'p aziyat chekadiganlar kichik yoshdagi bolalar bo'lib, ular ko'proq salbiy his-tuyg'ularni boshdan kechirishadi. Ota-ona qadriyati va ular bilan munosabatlardagi hissiy kechinmalar buziladi. Transmilliy oila, transmilliy ota-onalik mavjud bo'lgan oilalarda quyidagi xususiyatlar ustunlik qiladi:

- a) farzand bilan muloqot qilish vaqti qisqaligi;
- b) ota-onaning bolaga ta'siri kamligi;
- v) his-tuyg'ular va munosabatlarning sovishi⁶.

Bu xususiyatlar oilaviy psixologik bog'liqlik yo'qolishiga olib keladi. Migrant oilalarda ijtimoiy-psixologik muommolarning yechimiga qaratilgan bir qator tadqiqotlar o'tkazilgan. Xususan, F.Laczko migrant ayollarda yuzaga keladigan psixologik salomatlik bilan bog'liq muommolar (yolg'izlik, stress, depressiya, qo'rquv) oilaviy aloqalarni yanada yomonlashtirishiga sabab bo'lishini isbotlagan. F.Laczko migrant ayollarni yangi jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiya qilish, oilalarni qo'llab-quvvatlash va o'zlari bilan birga migratsiya qilgan yoki ortda qolgan oilalariga psixologik barqarorlikni saqlashga yordam berishga mo'ljallangan tavsiyalarni ishlab chiqqan bo'lib, quyidagilarni misol tariqasida keltirish mumkin:

– migratsiya qilgan ayollar uchun stressni kamaytirish bo'yicha maxsus psixologik maslahat xizmatlari, meditatsiya va mindfulness mashg'ulotlari tashkil etish mumkin. Bu, o'z navbatida, ayollarning salbiy hissiyotlarini boshqarishga va yangi jamiyatda o'zini yaxshi his qilishga yordam beradi. Shuningdek,

psixologik yordam oilaning barcha a'zolariga, ayniqsa, farzandlarga ham taqdim etilishi orqali ularning hissiy holati sezilarli o'zgarishi mumkin;

– ayollarni yangi jamiyatda iqtisodiy qo'llab-quvvatlash maqsadida malaka oshirish kurslari, ish topish bo'yicha maslahatlar va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimlarini taqdim etish zarur. Bu yordam ayollarga o'z oilalari uchun iqtisodiy farovonlikni saqlashda yordam beradi va psixologik stressni kamaytiradi. Iqtisodiy barqarorlik ayollarga o'z oilalari bilan yaxshiroq aloqalarni o'rnatishga imkon yaratadi;

– madaniy moslashuv ham muhim ahamiyat kasb etgani bois borayotgan davlati haqida kelib chiqishi, urf-odati, madaniyati, bayramlari, an'analarini o'rganish muhimligini aytib o'tishgan. Bu ayollarda ijtimoiy izolyatsiyani kamaytirish va yangi jamiyatda o'zini qo'llab-quvvatlangan his qilish imkoniyatini yaratadi⁷.

Yakuniy qism. Bugungi kunda ayollar migratsiyasi bir qancha ijobiy xususiyatlarga ega: oilaning iqtisodiy tomondan holatini yaxshilash, moliyaviy barqarorlik, yangi sohalarni o'zlashtirish kabi. Shu bilan bir qatorda, ayollar va bolalarning ijtimoiy-psixologik holatiga salbiy ta'sir etishini inkor eta olmaymiz. Bilamizki, sog'lom farzandlar kelajak poydevoridir. Olib borilgan tadqiqotlar asosida shuni aytish mumkinki, kelajak avlodning davomchisi, farzandlar tarbiyachisi hisoblangan ayollar, avvalo, ona ekanligini his qilishi har bir qarori natijasini chuqur anglashini bugungi kun taqozo qilmoqda. Buning uchun ayollarimizdan har tamonlama bilim, jismoniy va ruhiy sog'lomlik talab qilinadi.

⁶ Шевченко, И.О. Транснациональное родительство: исследования и проблемы. 2016. <https://cyberleninka.ru/article/n/transnatsionalnoe-roditelstvo-issledovaniya-i-problemy>

⁷ Laczko F. The Migration of Women: An Exploration of Gender and Migration // Migration and Development Review, 10 (2), 212-228. https://publications.iom.int/system/files/pdf/migration_policy_practice_journal_30.pdf

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bo'riyeva M. Migrant oilalarda er-xotin emotsional munosabatlarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. Psixol. fan. nomz. ... diss. – T., 2024. – B. 100-115.
2. Full research report on "The impact of migration on children in Uzbekistan", UNICEF (2019) <https://www.unicef.org/uzbekistan/media/2936/file/Effects-of-migration-on-children-of-Uzbekistan-EN.pdf>
3. Women's Health In the North (2022). Unpacking the Determinants: Migrant and Refugee Women's Mental Health. https://www.whin.org.au/wp-content/uploads/sites/2/2022/11/mental-health-report_PDF.pdf.
4. Saipova M.L. Mehnat migrantlari oilalarida voyaga yetayotgan farzandlarning psixologik rivojlanish xususiyatlari. Avtoref. diss. ... psixol. fan. dok. – T., 2022. – B. 30-32.
5. Zlotnik X. Migration and the family: the female perspective // Asian and pacific migration journal. 2015. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12320101/>
6. Шевченко И.О. Транснациональное родительство: исследования и проблемы. 2016. – С. 84-91.
7. <https://cyberleninka.ru/article/n/transnatsionalnoe-roditelstvo-issledovaniya-i-problemy>
8. Laczko F. (2017). The Migration of Women: An Exploration of Gender and Migration. Migration and Development Review, 10 (2). https://publications.iom.int/system/files/pdf/migration_policy_practice_journal_30.pdf

“OILA VA GENDER” ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ «СЕМЬЯ И ГЕНДЕР»
“FAMILY AND GENDER” RESEARCH INSTITUTE

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

Общество, гендер и семья в Центральной Азии
Society, Gender and Family in Central Asia

xalqaro ilmiy jurnali

международный научный журнал

international academic journal

2024/4 (13)

DOI: 26739/2118-9998

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli
“Ommaviy axborot vositasi davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganligi to‘g‘risida guvohnoma”si olingan.

*Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining
dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO‘YXATI (2019)ga
pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun
ilmiy maqolalar e‘lon qilinishi mumkin bo‘lgan jurnal sifatida ro‘yxatga olingan.*

MUASSIS:

“Oila va gender” ilmiy-tadqiqot instituti

JURNAL TAHRIRIYATI:

Bosh muharrir: **Egamberdiyeva N.**
Bosh muharrir o‘rinbosari: **Musurmanova A.**
Mas’ul kotib: **Mavlonov B.**
Muharrirlar: **Yunusov U., Nomozova O’.,**
Razzakova N., Sobirova E.,
Jabborov U.
Sahifalovchi: **Umaraliyev Z.**
Dizaynerlar: **Abdullayev L., Sobirov F.**
Web dizaynerlar: **Yakubov O., Alimova Z.**

*Jurnaldagi materiallardan foydalanilganda mualliflik huquqini e’tiborga olgan
holda jurnalga havola berilishi shart.*

*Jurnalga kiritilgan maqola materiallari mazmuni mualliflarning shaxsiy
ilmiy-nazariy yondashuvi va qarashi sifatida talqin qilinadi.*

1940

Nashriyot ro‘yxat raqami № 1043191. 24.09.2021-y.

Bosishga ruxsat etildi: 27.12.2024.

“Times New Roman” garniturası. Qog‘oz bichimi: 60x84 1/8

Nashriyot bosma tabog‘i 7,2.

100000, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani,

M.Ismoilıy ko‘chasi 1-G uy.